

УДК 338.45

*А. А. Ващенко,
аспірант, Запорізька державна інженерна академія*

ОРГАНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА В УМОВАХ МІНЛИВОГО ВНУТРІШНЬОГО ТА ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ФУНКЦІОНУВАННЯ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

*A. A. Vashchenko,
postgraduate, Zaporizhya state engineering academy*

ORGANIZATION OF PRODUCTION IN A CHANGING INTERNAL AND EXTERNAL ENVIRONMENT OPERATION ENGINEERING ENTERPRISES

У статті досліджуються особливості організації виробництва промислових підприємств. Розглянуто поняття «організація виробництва», «зовнішнє та внутрішнє середовище», проаналізовано взаємозв'язок між організацією виробництва та середовищем функціонування промислового підприємства. Визначено проблеми адаптації виробництва до мінливих умов зовнішнього середовища.

The article examines the peculiarities of the production industry. Concepts that have been considered: "organization of production", "external and internal environment", the relationship between the organization of production and operation of industrial enterprise environment have been analyzed. The problems adapting production to changing environmental conditions have been detected.

Ключові слова: промисловість, організація виробництва, зовнішнє середовище, внутрішнє середовище, адаптація.

Keywords: industry, industrial engineering, environment, internal environment adaptation.

Постановка проблеми.

В сучасних умовах економічної, політичної нестабільності підприємствам необхідно швидко адаптуватися до змін зовнішнього і внутрішнього середовища, здатність підприємства швидко пристосовуватись до змін дає можливість не тільки залишитись «на плаву» а й скласти конкуренцію іншим суб'єктам господарювання.

Побудова гнучкої організації виробництва й оптимальне (адаптоване) управління ним є найважливішими чинниками розвитку та конкурентоспроможності підприємства, а це можливо реалізувати лише пристосовуючись та аналізуючи середовище в якому функціонує підприємство.

Таким чином, адаптація є обов'язковою необхідністю для успішного функціонування підприємства в ринкових умовах, адже адаптація до змін зовнішнього середовища забезпечує підприємству можливість реалізації своєї місії і успішне функціонування як суб'єкта ринкових відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми організації виробництва підприємств та її адаптація до мінливих умов функціонування розглядалися в працях багатьох вчених, таких як В. М. Гриньова [5], В.Б. Іванов [8], Ж. Крисько [9], І. В. Кружлов [10], Н.Г. Метеленко [14] та інших. У своїх працях вони досліджують особливості організації виробництва промислових підприємств. Проте, незважаючи на значний доробок науковців, далеко не всі аспекти функціонування підприємств в сучасних мінливих умовах було досліджено, що дає підстави для подальших наукових пошуків у даній сфері.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження організації виробництва промислових підприємств та її адаптація до мінливого середовища функціонування.

Виклад основного матеріалу.

Основним видом діяльності промислового підприємства є виробництво промислової продукції. І саме ця сфера виявилась найбільш чутливою до економічних та політичних змін в країні, а саме: порушилося матеріально-технічне забезпечення, різко зменшився збут продукції, погіршився фінансовий стан підприємств [5].

На думку В.Г. Василькова «виробництво» — це цілеспрямована діяльність зі створення будь-якого корисного продукту. Автор характеризує його як систему в якій здійснюються процеси перетворення. Виробництво можна охарактеризувати як систему, де здійснюється цілеспрямований вхідних елементів (сировини, матеріалів) у вихідну продукцію [3, с.5].

Для забезпечення стабільного розвитку промислового підприємства організація виробництва має бути передусім максимально адаптована до умов внутрішнього та зовнішнього середовища.

В.Б. Іванов визначає організацію в загальному розумінні як внутрішню упорядкованість, взаємодію та узгодженість частин цілого, що зумовлена її будовою; як сукупність процесів, що приводять до утворення й удосконалення зв'язку між частинами цілого; як об'єднання людей, які реалізують деяку програму або мету та діють на основі визначених процедур і правил [8, 14 с.].

Н.Г. Метеленко розглядає організацію як функцію управління промисловим підприємством для досягнення поставлених цілей виробничої системи [14, с. 327].

Таким чином, організація – це насамперед процес створення взаємовідносин між підрозділами, працівниками та матеріальними ресурсами підприємства, що дозволяє управляти діяльністю промислового підприємства.

Виробництво постійно перебуває у процесі розвитку, що неодмінно повинен бути організований, бо інакше підприємство не досягне зазначених цілей [17, с. 11].

І. В. Кружлов під організація виробництва розуміє «відповідне поєднання речового та людського факторів виробництва у просторі та часі, що визначається поділом і інтеграцією виробничих процесів на підприємстві, та кооперацією від робочого місця до дільниці, цеху з метою виготовлення певного виду продукції, яка відповідає вимогам та потребам ринку» [10]

Автори [6] розглядають організацію виробництва як систему заходів, що раціонально поєднують людську працю з речовими елементами виробництва і спрямована на поєднання виробничих процесів між собою в просторі й часі і на цій основі – на підвищення ефективності виробництва.

Організація виробництва охоплює всі складові виробничої системи та аспекти її виробничо-господарської діяльності. Раціональна організація виробництва полягає в тому, щоб інтегрувати всю сукупність різномірних компонентів, що реалізують процес виробництва, у цілісну і високоєфективну виробничу систему, всі

елементи якої ретельно підібрані один до одного за всіма аспектами їх функціонування [5].

Таким чином, організація виробництва є основним напрямком організації діяльності промислового підприємства в цілому і представляє з себе комплекс заходів з розробки, здійснення та удосконалення виробничого процесу на підприємстві.

Насамперед, необхідно зазначити, що організація виробництва формується з урахуванням всіх факторів внутрішнього та зовнішнього середовищ підприємства. Внутрішнє середовище підприємства являє собою сукупність чинників, що створюються і контролюються фірмою, визначається внутрішніми змінними, тобто ситуаційними факторами всередині підприємства. Зовнішнє організаційне середовище містить елементи, які знаходяться за межами організації, але мають на неї суттєвий вплив. Загальною рисою факторів зовнішнього середовища є не контрольованість їх з боку фірми, оскільки вони не залежать від неї [16].

До факторів, що формують внутрішнє середовище відносять: стратегії, цілі та завдання підприємства, його структури (організаційні, фінансові, тощо), технології, персонал, система управління, процеси поставок, виробництво (спеціалізація, масштаби, технічні особливості), збут, фінансові процеси, тощо.

Отже, враховуючи і аналізуючи всі особливості внутрішнього середовища підприємства формується організація виробництва як одна з його складових, обирається відповідні форма, тип та метод організації (рис.1).

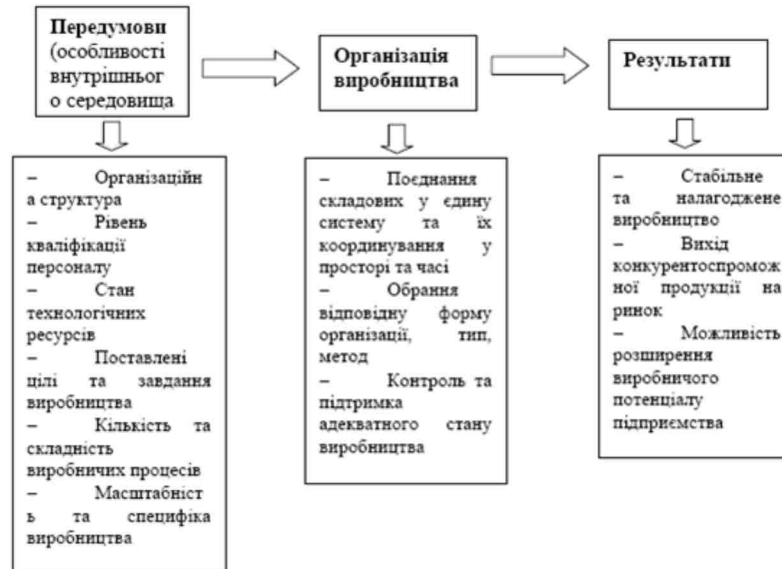

Рис. 1 Організація виробництва з урахуванням внутрішніх факторів підприємства

Головною особливістю виробництва промислових підприємств є передусім високий технічний рівень розвитку, що обумовлює постійний розвиток і зміни форм організації. Основними формами організації промислового виробництва є: спеціалізація (предметна, подетальна, технологічна, функціональна), кооперування (технологічне, галузеве, регіональне, міждержавне), концентрація (концентрація спеціалізованого виробництва, комбінованих виробництв, збільшення розмірів універсальних виробництв) і комбінування (вертикальне, горизонтальне, змішане) [14].

Під типом організації виробництва розуміють комплексну характеристику особливостей організації та технічного рівня промислового виробництва. На тип організації виробництва впливає ряд факторів: рівень спеціалізації; масштабність виробництва; складність і стійкість виготовленої номенклатури виробів, обумовленої розмірами і повторюваністю випуску. Розрізняють три основних типи виробництва: одиничне, серійне (великосерійне, середньосерійне і дрібносерійне виробництво), масове [10].

В залежності від типу організації виробництва відповідно застосовується метод організації виробництва, так масовому типу організації виробництва відповідає потоковий метод; серійному - партійний метод; одиничному типу організації виробництва відповідає індивідуальний метод [6].

Проте, підприємство не може функціонувати на одному рівні розвитку протягом тривалого періоду. Тому організація виробництва промислового підприємства, що функціонує в сучасних мінливих ринкових умовах, повинна мати високий рівень адаптації, що в свою чергу забезпечує адекватну перебудову його внутрішнього господарського механізму до впливу зовнішнього середовища.

Зовнішнє середовище – це сукупність господарських суб'єктів, економічних, суспільних і природних умов, національних і міждержавних інституційних структур та інших зовнішніх (відносно підприємства) умов і чинників, що характеризують оточення в якому відбувається діяльність підприємства [13, с. 221-227.]. Розрізняють середовище прямого впливу і середовище непрямого впливу. До середовища прямого впливу відносяться постачальники, ринок праці, закони й установи державного регулювання, споживачі й конкуренти. До середовища непрямого впливу – стан економіки, науково-технічний прогрес, соціально-культурні та політичні зміни, групові інтереси і події в інших країнах, що стосуються підприємства. Фактори непрямого впливу можуть не робити безпосереднього впливу на організацію, але позначаються на її діяльності [19]. Р. Фатхутдінов розглядає зовнішнє середовище з мікро- та макросередовища підприємства, що впливають на якість управлінських рішень. За його твердженням фактори макросередовища впливають на діяльність суб'єктів господарювання побічно, на відміну від мікросередовища, також для макросередовища характерне значна кількість факторів, ніж у мікросередовищі, їм притаманний високий рівень варіативності, невизначеності та непередбачуваності, що зумовлено їх опосередкованою дією на суб'єкти господарювання [18].

На думку С.Ю. Кузькіна основними характеристиками зовнішнього середовища підприємства є: взаємна зв'язаність її чинників, складність, рухливість та невизначеність [11].

Оскільки зовнішнє середовище є найменш контрольованим з боку підприємства, на відміну від внутрішнього, і воно значним чином впливає і на саме внутрішнє середовище і на організацію виробництва безпосередньо, то воно приваблює найбільшу увагу підприємств.

Саме з аналізу зовнішнього середовища починається процес стратегічного управління, а результати цього аналізу дозволяє сформувати інформативну базу як для визначення місії та цілей фірми, так і для вироблення стратегій поведінки, які допоможуть підприємству виконати місію і досягти своїх цілей. Контроль зовнішніх чинників дозволяє своєчасно визначити загрози та перспективи для підприємства [13, с. 221-227.].

Зовнішнє та внутрішнє середовище фірми тісно взаємопов'язані: з одного боку, підприємство створює внутрішнє середовище під впливом та на базі врахування факторів зовнішнього середовища, з другого — фірма адаптується до зовнішнього середовища за допомогою чинників внутрішнього середовища (рис.2).

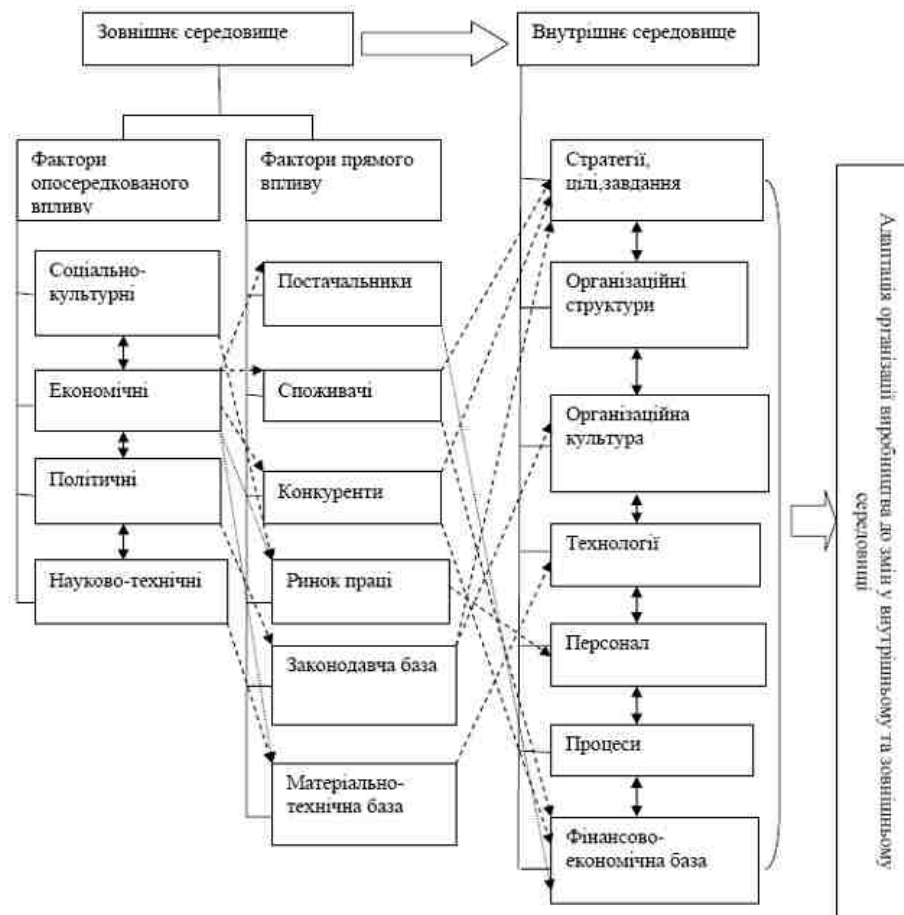

Рис. 2. Взаємозв'язок між внутрішнім і зовнішнім середовищем підприємства та процесом організації виробництва.

Таким чином, зовнішнє середовище має безпосередній вплив на внутрішнє середовище промислового підприємства, що змушує адаптувати організацію виробництва до змін умов функціонування.

Вплив зовнішнього середовища на підприємство в цілому та безпосередньо на внутрішнє його середовище визначає ситуацію, в якій воно знаходиться. Результати взаємозв'язків підприємства із зовнішнім середовищем можуть здійснювати як позитивний, так і негативний вплив на діяльність підприємства, а саме на організацію його виробництва [15]. Тому підприємство повинно постійно приймати рішення щодо визначення нової лінії поведінки в змінній ситуації, зміни шляхів досягнення поставлених цілей, а в деяких випадках і змін самих цілей, що визначається дією чинників зовнішнього середовища. Зміна ситуації для підприємства визначає необхідність його адаптації до цих чинників [7, с. 17-20].

Від латинської *adapto* — пристосовую, тобто загалом адаптація підприємства — це пристосування підприємства до змін середовища функціонування [20, с. 346-353]. Адаптивна система визначається як система, що пристосовується до змін внутрішніх і зовнішніх умов. Якщо зміни у зовнішньому середовищі відбуваються непередбачено, то відповідно зміни показників і поведінки підприємства будуть нести непередбачений характер [12].

Ж. Крисько зазначає, що адаптація — це здатність своєчасно проводити адекватні зміни для корекції діяльності підприємства у відповідності до вимог зовнішнього середовища [9, с. 38], а вчена Н.В. Білошкурська надає визначення адаптації як процесу пристосування підприємства та його діяльності до зовнішнього середовища при ефективному використанні його виробничого потенціалу [2, с. 102].

Загалом вчені розділяють адаптацію підприємства на активну та пасивну. Пасивну адаптацію розуміють як регулювання виробництва на зміну навколишнього середовища. Тобто вона передбачає забезпечення інформації щодо зміни зовнішнього середовища у часі та прогнозування розвитку зовнішнього середовища, ще одним напрямком може бути формування виробничих резервів, які можуть бути швидко використані в мінливих умовах зовнішнього середовища. Активна адаптація ж навпаки передбачає вплив на навколишнє середовище з метою покращення умов функціонування підприємства чи на пошук іншого більш сприятливого середовища [1, с.24]. Активна адаптація спрямована на побудову механізму управління підсистемами підприємства, що передбачає вплив на зовнішнє середовище, з метою формування сприятливих умов для функціонування підприємства. Вона передбачає використання сильних сторін підприємства та формування переваг відповідно до можливостей, що є у зовнішньому середовищі і включає використання інноваційних технологій у різних сферах господарської діяльності промислового підприємства [4].

Аналізуючи зміни у зовнішньому та внутрішньому середовищах та прогнозуючи наслідки впливу цих змін підприємство в змозі своєчасно скорегувати свою діяльність. В залежності від політики управління, ресурсної бази, виробничого потенціалу підприємства приймається рішення про методи адаптації (рис. 3).

Рис. 3. Механізм адаптації діяльності підприємства до змін у зовнішньому та внутрішньому середовищах

Вчасне реагування підприємства до зовнішніх та внутрішніх змін дає змогу зберегти свої позиції на ринку та бути конкурентоспроможними.

Таким чином, становлення та розвиток ринкових механізмів господарювання в економіці України, зростання впливу зовнішнього середовища, заострення конкуренції, мінливі політичні та економічні умови функціонування обумовлює необхідність адаптації промислових підприємств до умов, що склалися у мінливому зовнішньому та внутрішньому середовищі. Функціонування підприємства в навколишньому середовищі передбачає «ланцюгову реакцію», в якій зміни зовнішнього середовища призводять до змін внутрішнього середовища, що вимагає змін управління та організації виробництва, в залежності від цілей, завдань та стратегій промислового підприємства.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Сучасні умови функціонування промислових підприємств диктують все більш «жорсткі правила виживання» оскільки діяльність відбувається в умовах невизначеності зовнішнього економічного середовища, що може негативно впливати на їх діяльність.

Аналіз навколишнього середовища дозволяє виявити дестабілізуючі чинники як зовнішнього так і внутрішнього середовища, що дає можливість переглянути керівництву свою тактику та своєчасно усунути негативні наслідки змін, а в деяких випадках і отримати вигоду. Зовнішні фактори, впливаючи на економічну та організаційну системи промислового підприємства, призводять до необхідності володіти гнучкістю та швидкістю реакції підприємства на зміни. Тобто, для забезпечення стабільного розвитку виробництва промислових підприємств необхідна його адекватна та адаптивна організація, що враховує цілі, виробничий та фінансовий потенціал підприємства.

Література.

1. Акофф Р.Л. Планирование в больших экономических системах. Нью-Йорк, 1970. Пер с англ. Г.Б. Рубальского под ред. И.А. Ушакова. – М.: «Советское радио», 1972. – 224 с.
2. Білошкурська Н.В. Моделі адаптивної поведінки та їх роль у формуванні економічної безпеки підприємства / Н.В. Білошкурська // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 12 (114). – С. 101-104.
3. Васильков В. Г. Організація виробництва: Навч. посібник. —К.: КНЕУ, 2003.—524 с.
4. Геворкян А.Ю. Теоретико-методологічна сутність категорії «адаптація» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kpi.kharkov.ua>
5. Гриньова В.М. Організація виробництва : підручник / В. М. Гриньова, М. М. Салун. - К. : Знання, 2009. - 582 с.
6. Гринчущий В.І. Економіка підприємства: навч. посібник / В.І. Гринчущий, Е.Т. Карапетян, Б.В. Погрішук. - К.: Центр учбової літератури, 2010. - 304 с.
7. Демьянова С. В. Організація управління адаптацією на машинобудівних підприємствах, дис.. на здоб. в.с. к.е.н за спец. 08.00.04 – економіка і управління підприємствами, Луганськ, 2011.
8. Іванов В.Б. Потенціал підприємства: науково-метод.посіб./В.Б. Іванов, О. М. Кохась, С. М. Хмелевський. – К.:Кондор, 2009. – 300 с.
9. Крисько Ж. Адаптація підприємства до змін зовнішнього середовища через механізм реструктуризації / Ж. Крисько // Галицький економічний вісник. – 2009. – № 2. – с.38-42.
10. Круглов І.В. Організація виробництва на підприємствах машинобудування України. – Автореферат Дис. на здобуття наук. ступеня к.е.н. за спеціальністю 08.06.01 - Економіка підприємства і організація виробництва. Інститут економіки промисловості НАН України, Донецьк, 2000.
11. Кузькин С.Ю. Обґрунтування взаємозв'язку стійкості та стабільності економічних систем промислових підприємств у контексті їх адаптації до зовнішнього середовища [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua>
12. Лысенко Ю. Г., Егоров П. В., Овечко Г. С., Тимохин В. Н. Экономическая кибернетика: Учебное пособие; изд. 2-е/ Под. ред. д –ра экон. наук, проф. Ю.Г.Лысенко, Донецкий национальный университет. — Донецк: ООО «Юго — Восток, Лтд», 2003. — 516 с.
13. Малихіна Я. А. Вплив факторів зовнішнього середовища на діяльність ВНЗ / Я. А. Малихіна // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія. - 2013. - Вип. 39(3). - С. 221-227.
14. Метеленко Н.Г. Внутрішній господарський механізм ефективного функціонування промислових підприємств: теорія, практика, перспективи: монографія/ Н.Г. Метеленко. – Запоріжжя : КПУ, 2010. – 480 с.
15. Метеленко Н. Г. Організація управління промисловим підприємством у контексті економічної безпеки [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1840>
16. Осовська Г.В. Основи менеджменту: Навч. посібник, для студентів вищих навчальних закладів. — К.: «Кондор», 2006 —664 с.
17. Реструктуризация предприятий и компаний: справочное пособие/[И.И. Мазур, В.Д. Шапиро и др.; под. ред. И.И. Мазура]. – М.:Высшая школа, 2000. – 587с.
18. Фатхутдинов, Р.А. Управление конкурентоспособности организации: учеб. пособие / Р.А. Фатхутдинов. – М.: Изд-во ЭКМО, 2004. – 544 с.
19. Чорний А.В., Цікал А.С., Вплив зовнішнього середовища на внутрішню динаміку виробництва на підприємстві [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.bsfa.edu.ua/PDF5/chornyj_tsikal_tezy.pdf
20. Ячменьова В.М. Сутність понять «адаптація» та «адаптивність» // Вісник Національного університету «Львівська Політехніка». – 2010.–№684.– С.346-353.

References.

1. Ackoff R.L.(1970) "A Concept of Corporate Planning". — John Wiley & Sons, New York
2. Biloshkurska N.V.(2010) "Models of adaptive behavior and their role in shaping economic security", *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol. 12, pp. 101-104.
3. Vasilkov V.G.(2003) "Orhanizatsiya vyrobnytstva", [Organization of production]. K. : KNEU, Ukraine
4. Gevorkyan A. (2011) " Theoretical and methodological nature of the category of "adaptation"", *Visnyk NTU «KHPI»*, available at: <http://www.kpi.kharkov.ua>
5. Hrynova V.M.and Saloon M.N. (2009) "Orhanizatsiya vyrobnytstva : pidruchnyk" [Company production] K: ZNannya, Ukraine
6. Hrynchutsky V.I., Karapetyan E.T. and Pohrischuk B.V.(2010) "Ekonomika pidpryyemstva: navch. posibnyk" [Enterprise Economics:] - K. : Tsentr uchbovoyi

literature

7. Demyanova E.V.(2011) “*Orhanizatsiya upravlinnya adaptatsiyeyu na mashynobudivnykh pidpryyemstvakh*” [Management Organisation adaptation for engineering enterprises], dis. of Ph.D of spec. 08.00.04 - ekonomikai management companies, Lugansk, Ukraine
8. Ivanov V.B., Kohas A. and Chmielewski S. (2009) “*Potensial pidpryyemstva: naukovo-metod.posib*”, [Potential Company] - K: Condor
9. Krys'ko J.(2009) “Adaptation enterprises to external changes through restructuring mechanism”, *Halys'kyi ekonomichnyy visnyk*, vol 2, pp.38-42.
10. Kruglov I.V.(2000) “*Orhanizatsiya vyrobnytstva na pidpryyemstvakh mashynobuduvannya Ukrainy*”, [Organization of the mechanical engineering Ukraine]. - Abstract Dis. Of Ph.D. spec. 08.06.01 - Enterprise Economics and organization of production. Institute of Industrial Economics of National Academy of Sciences of Ukraine, Donetsk.
11. Kuz'kin E.Y. “ Justification relationship stability and economic stability of industrial enterprises in the context of their adaptation to the environment ”, available at: <http://eprints.kname.edu.ua>
12. Lysenko Y.G., Egorov P.V., Ovechko G.S.and Tymohyn V.N.(2003) “*Ekonomicheskaya kybernetyka: Uchebnoe posobyе*”, [Economic Cybernetics]; 2nd ed, OOO «South - East, Ltd”, Donetsk.
13. Malychina J.(2013) “Influence of environmental factors on the activities of students”, *Problemy suchasnoyi pedahohichnoyi osvity. Pedahohika i psykholohiya*, vol. 39 (3), pp. 221-227.
14. Metelenko N.G.(2010) “*Vnutrishniy hospodars'kyi mekhanizm efektyvnoho funktsionuvannya promyslovykh pidpryyemstv: teoriya, praktyka, perspektvy: monohrafiya*”, [Domestic economic mechanism of effective functioning of industrial enterprises: the theory, practice and perspectives: monograph] - Zaporozhye: CPU.
15. Metelenko N.G. (2013) “ Organization of management of industrial enterprises in the context of economic security ”, *Efektivna ekonomika*, [Online], vol.1, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1840>
16. Osovska G.V.(2006) “*Osnovy menedzhmentu: Navch. posibnyk, dlya studentiv vyshchyykh navchal'nykh zakladiv*”, [Fundamentals of Management] - K. : "Condor"
17. Mazur Y.Y., Shapyro V.D.(2000) “*Restrukturyzatsyya predpryyaty y kompanyy: spravochnoe posobyе*”, [The restructuring of enterprises and companies] - : Higher School, Moscow
18. Fathutdinov R.A.(2004) “*Upravlenye konkurentosposobnosti orhanyzatsyy: ucheb. posobyе*”, [Management of competitiveness of the organization] - M. : Eksmo Publishing House
19. Chornyy A.V. and Tsikal A.S., “ The impact of the environment on the internal dynamics of the company”, available at: http://www.bsfa.edu.ua/PDF5/chornyj_tsikal_tezy.pdf
20. Yachmeneva V.M.(2010) The essence of the concepts of "adaptation" and "adaptability" ,*Visnyk Natsional'noho universytetu «L'vivs'ka Politekhnikha*», vol. 684, pp. 346-353.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2015 р.

ТОВ "ДКС Центр"